

דיפטר' שוואסקי

האם הציונות ביקשה להקים מדינת לאום?

הוצאת ספרים הוצאת ספרים על ברעלין
(1948-1987)

האם הציונות ביקשה להקים מדינת לאום? הדמיון המדיני הציוני מפניסקר עד בן-גוריון (1882-1948)

דימיטרי שומסקי
מאגנס, תשפ"ד, 291 עמ'

הטיעון העיקרי של המחבר יפתיע את מי ששייבו באופן אינטואיטיבי בחיוב על השאלה שבכותרתו. התשובה החיובית נובעת מקושי מובנה לדמיין את תודעת העתיד – מחרדות ועד שאיפות וחלומות – של אנשים בעבר. כיוון שהמפעל הציוני הביא להקמתה של מדינת לאום, אנחנו נוטים לייחס למנהיגיה שאיפות התואמות את מה שהתממש לבסוף. במאה ה-19 היו אמנם מדינות לאום באירופה, אך ארבעה מההוגים הציוניים שהספר עוסק בהם – לייב פינסקר, אחד העם, זאב ז'בוטינסקי ודוד בן-גוריון – חיו באימפריה הרוסית ששלטה על לאומים רבים, ועיניהם היו נשואות לאימפריה האוסטרו-הונגרית, אימפריה רב לאומית שהכירה בהגדרה העצמית של הלאומים שהרכיבו אותה. ההוגה החמישי שהספר עוסק בו – בנימין זאב הרצל – הגיע מווינה, בירתה של אוסטרו-הונגריה. המחבר חוזר לכתביהם של חמשת ההוגים הציונים, מאיר אותם באור חדש, ומוכיח כי בראש שאיפותיהם עמד יישוב יהודי שיזכה לאוטונומיה תרבותית מהשלטון המרכזי של מדינה רב לאומית. הם לא דמינו כי מיליוני היהודים שחיו באירופה יעזבו אותה וימצאו את מקומם בארץ ישראל, אך ראו בהקמתו של יישוב יהודי בארץ צעד שישווה את מצבם של יהודים בתפוצות למצבם של בני עמים אחרים החיים מחוץ לארצם וזוכים ליחס מכבד בדומה ליחס שעמם מעניק לזרים החיים בקרבם. מראייה זו נבעה גם עמדתם של חמשת ההוגים כי על היהודים בארץ ישראל להכיר בזכויות הלאומיות של הערבים לאחר שיהפכו למיעוט, ובמקביל לכך יוכלו גם יהודי אירופה לתבוע זכויות דומות. תפיסה זו נעלמה מהמורשת ההיסטורית של ציונים הקוראים את העבר בעיניים עכשוויות, במציאות של מדינת לאום יהודית. את התובנה החשובה הזו חוזר המחבר ומדגיש באופן מייגע מעט לאורך הספר.

ארץ ישראל שאליה נשאו הציונים את עיניהם הייתה גם היא חלק מאימפריה רב לאומית, האימפריה העות'מאנית. שלטונה אמנם לא האריך ימים, אך עד מלחמת העולם הראשונה ההוגים הציונים לא יכלו לחזות זאת, והמחבר מראה כי גם הקמתן של מדינות לאום על חורבן של אימפריות רב לאומיות אחרי המלחמה לא שינתה בהרבה את תפיסותיהם. השינוי בתפיסתו של בן-גוריון התרחש רק בעקבות פרסום מסקנותיה של ועדת פיל ב-1937, שבהן הוצע לחלק את הארץ לשתי מדינות לאום. לאחר שואת יהודי אירופה אי אפשר היה להמשיך לדבר על הכוונה שהיישוב הארץ ישראלי והיחס למיעוטים שבתוכו ישמשו תמונת מראה לקיומם של יהודים כמיעוטים באירופה.

העיסוק באידאולוגיה הציונית נדחק בשנים האחרונות לשולי המחקר ההיסטורי, והספר מציב אתגר מעניין וחשוב לתפיסה השגרתית של הוגי הציונות כמעין נביאים, ובין השורות קורא לציונים בני זמננו לשקול שוב את עמדתם באשר לזכויות הלאומיות של הערבים.